

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı

İmadəddin Nəsiminin “Məndə sığar iki cahən” qəzəlinin şərhı

Hürnisə Bəşirova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: besirova.hurnise@bk.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4432-2522>

Annotasiya. Məqalədə dahi Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin “Məndə sığar iki cahən” qəzəli ilk dəfə olaraq orijinaldakı kimi şərh olunmuşdur. Uzun illər Sovet hakimiyyəti altında yaşamağımız, klassik şairlərimizin elmini unutmağımıza səbəb olmuşdur. Sözügedən qəzəl, kamil insan haqqındakı qədim türk fəlsəfəsinin bir nümunəsidir. Bu qəzəlin şərhı dahi şairin 650 illik yubileyinə həsr olunmuşdur.

Açar sözlər: İmadəddin Nəsimi, eşq fəlsəfəsi, iki cahən, əbədiyyət qazanmış şair

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.179>

Məqaləyə istinad: Bəşirova H. (2020) *İmadəddin Nəsiminin “Məndə sığar iki cahən” qəzəlinin şərhı.* “Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı”, № 1, səh. 38-43

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 11.05.2020; qəbul edilib – 15.06.2020

Interpretation on İmadəddin Nasimi’s ghazal “Both worlds can fit within me”

Hurnisa Bashirova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: besirova.hurnise@bk.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4432-2522>

Abstract. In the article is investigated poem of the great Azerbaijani poet İmadəddin Nasimi “Both worlds can fit within me”. The poem was interpreted for the first time as in the original. We had lived for many years under the Soviet rule and we have forgotten the science of classical poets. This ghazal is an example of the ancient Turkic Philosophy about an intellectual man. The interpretation on the poem is dedicated to the 650th anniversary of the great poet.

Keywords: İmadəddin Nasimi, philosophy of love, two worlds, the eternal poet

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.179>

To cite this article: Bashirova H. (2020) *Interpretation on İmadəddin Nasimi’s ghazal “Both worlds can fit within me.”* “Azerbaijan Literature Studies”, Issue I, pp. 38-43

Article history: received – 11.05.2020; accepted – 15.06.2020

6-cı misra: Sən bu nişanla məni tanı ki, mən bu nişana da sığmazam. Yəni, mənim ruhumun qopduğu yer dürr kimi səfirdir. Siz bu işarədən məni tanıyın. Mən dürrdən də safam.

کیمسه کمان و طنله اولمدی حقله بئیش
حقی بیان بولور که من ظن و کمانه صفمزم

7-ci misra: Kimsə güman və zənn ilə Allaha çata bilmədi.

8-ci misra: Özünü tanımış insan bilir ki, mənim eşqim zənnə, gümana sığmaz. O mütləqdir. Bu həqiqət yolunu şübhə ilə qat etmək mümkün deyil. Tutduğumuz yolda güman səni aldadar. Alahın Eşqi mütləqdir və o, zənnə, gümana sığmaz.

صورته باخ و معنی بی صورت ایچنده طائی کیم
جسمله جان منم ولی جسمله جانیه صفمزم

9-cu, 10-cu misralar: Kim məni surətimdən tanısa bilər ki, Cisimlə Can məndədir, amma mən Cisimlə Cana sığmazam.

"İrfançılara görə "üz" "kitabdır", ümməl-kitabdır. Yəni "Ana kitabə"dir. Üzdəki hər bir üzv (göz, qulaq, qaş-kiprik, ağız-ləb-dodaq, dil-diş, yanaq, burun, alın və sairə hər biri bir ayə-cümlədir ki, onları təfsir və şərhəz başa düşmək mübtədillər (yəni şagirdlər) üçün çətindir" [3, s. 108]. Nəsimi məxsus olduğu elmin şərh olunmadığına işarə edir. Hər bir arif sözsüz, şərhəz Kamil insanı üzündən tanımalıdır. Bu beytdə "Cisim" insanın, "Can" Eşqin rəmzidir. Yəni mən Kamil insanam, amma öz kamilliyim də məni ovutmur.

هم صدفم هم انجویم حشر و صراط اسنجیم
بونجه قماش و ریختله من بو نکانه صفمزم

11-ci və 12-ci misralar: Həm sədəfəm, həm inciyəm, hərş (öldükdən sonra dirilmə yığıncağı) və siratın (dirildikdən sonra insanın getdiyi yol) sahibiyəm. Bu qədr rəngarəng aləmə – gecə və gündüzə sığmazam: Mütləq Varlıq haqqındakı qədim türk fəlsəfəsinə əsasən, Kamil insanın varlığında gecə və gündüz bir-birinə bərabər olmalıdır. Bu gün müasir Şərx xalqları təbiətdə bu bərabərliyin meydana gəldiyi günü "Novruz" adlandıraraq, qeyd edirlər. Mart ayının iyirmi birinə təsadüf edən bu günü bizim qədim əcdadlarımız, təbiətdə harmoniyanın mövcud olduğunun sübutu kimi qəbul etmiş və yaradıcı insanların da bu kamilliyin bir parçası olduğuna inanmışlar. Müxtəlif dövrlərdə bu insanlar müxtəlif cür adlandırılmışlar da, (Xodavənd, Hu, Ra, Sufi, Pir, Xacə, Xoda və s.) yeganə məqsəd insan cəmiyyətində ideal, başqa insanlara nümunə ola biləcək insan tipi əldə etmək olmuşdur. Uzun və ağır sınaqlardan keçərək formalaşan bu insan tipləri həm dövrlərinin, həm də bu günümüzün ideallarına çevrilmişlər.

کنج نهان منم من اوش عین عیان منم من اوش
کوهر کان منم من اوش بحر و کانه صفمزم

13-cü misra: Gizli xəzinə məniməm. Mən oyaq – haqq məndədir. Haqqın görün gözü məniməm-Günəş məndədir.

14-cü misra: Kainatın gövhəri məniməm – Günəş məniməm, o, məndədir. Mən Kainata da sığmazam. Yəni elmin, təlimin gücylə daxili gözü (Günəş) oyanmış insan məniməm və mən öz dahiliyyəmə də sığmazam.

کر چه محیط اعظمم آدم آدمدر انمم
طوریه کن فکان منم من بو مکانه صفمزم

15-ci misra: Hər yanda olan Ulu Varlıq məniməm, adım Adəmdir, insan övladiyam (Hər yerdə mövcud olan insan övladı Mütləq Varlıq məniməm).

16-cı misra: Tur dağı (Bu dağ Bibliyada Musa peyğəmbərin çıxdığı Sınay dağıdır.) ilə Yaradan məniməm, mən bu məkana sığmazam – Kainatda bütün varlığın başlanğıcı hesab olunan Mütləq Varlıq məniməm. Mən bu dünyaya da sığmazam.

جانله هم جهان منم دهرله هم زمان منم
کور بولمیتیه بی که من دهر و زمانه صفمزم

17-ci misra: Can ilə Cahan məniməm, Varlıqla həməzəman məniməm.

18-ci misra: Gör bu lətifəni ki, mən əbədiyyətə də sığmazam.

انجمله فلک منم وحی له هم ملک منم
چک دلنکی و ایسم اول من بو لسانه صفمزم

19-cu misra: Ulduzlarla Fələk məniməm, vəhlə mələk məniməm – ulduzlar da kainat da məniməm qəlbimdədir, ilham da məndədir.

20-ci misra: Çək dilini və ləl ol, cahil insan. Mən bu təlimə də sığmazam – mənsub olduğum elmi tək təlimlə dərk etmək mümkün deyil.

دزه منم کونش منم چارله پنج و شش منم
صورتی کور بیائله چونکه بیانه صفمزم

21-ci və 22-ci misralar: Vahid Varlıqdan ayrılan zərrə məniməm, Günəş məniməm ("bəsar" gözü məniməm), Bütün Varlıq məniməm:

"Naturalist fəlsəfəsinə əsasən insan "materiya" və "ruhun" vəhdətidir. İnsan materiyadır, dörd ünsür uzun sürən həyatın son təkamülü prosesidir. Dörd ünsür (od, yer, su, hava) canlı və diridir" [3, s. 47]. "Ər-Razinin təliminə əsasən, vahid varlıq real mövcudatın zəruri şərti olan və bir-birindən asılı olmayan beş müstəqil başlanğıcdan ibarətdir: yaradan, qəlb, ilkin başlanğıc, məkən və zaman" [4, s.67].

"Fərabiyə görə, bütün yer və səmavi cisimlər materiyadan ibarətdir. O, bütün maddələri altı hissəyə bölür: 1) səmavi cisimlər; 2) ağıllı heyvan (insan); 3) ağılsız heyvan; 4) bitkilər; 5) mincəllər; 6) dörd element-od, hava, yer və su" [4, s. 116]. Şair bu misrada demək istəyir ki, maddi varlığıyla ölməz cismilə can məniməm. Məni surətimdən tanı, çünki mənim misilsiz gözəlliyim bəyanə sığmaz. Daha geniş şərh etsək: Şair sufinin çox çətin təlimlərin sonunda görməyə çalışdığı İlahi varlıq məniməm deyir. Onu gören özünə qovuşur, amma bunu bəyan etməyə qüdrəti çatmır.

دائله ام صفاتله کل شکر م نیاتله
قدرله ام براتله بسته دهاته صفمزم

23-cü və 24-cü misralar: Təbiətim mütləqdir, Günəşəm şəfaqlarıyla, bəratla qədr məniməm, mən ramazana da sığmazam.

(Ramazandan əvvəl şaban ayının 15-ci gecəsi bərat, yəni günlərdən təmizlənmə gecəsidir. Ramazan ayının 27-si Qurani-Kərimin nazil olduğu üçün Qədr gecəsi sayılır)

ناره یاتن شجر منم چرخه چیقان حجر منم
کور بو اودونک زبانه سین من بو زبانه صفمزم

25-ci misra: Nara yanan ağac məniməm, göyə çıxan Həcər məniməm.

Dahi Nizami Gəncəvi "Leyli və Məcnun" داستانında "nar"ı butövülük, Kamillik simvolu kimi təqdim etmişdir:

دلرا بنو نیم کرد چون نار تاد دل بنو نیمه خواندش پلر

[2, s.144,b]

- Nar kimi ürəyi iki yərə böldü, bölünmüş ürəyin ikidə birinə yar dedi.

"Ağac" simvolu isə, qədim türklərin inanclarında diriliyin rəmzidir, yaradandır. "Qaba ağac" "Oğuznamə" də olduğu kimi, Qorqut kitabında da anadır" [3, s. 81].

"Təbiətçi filosoflar, bu sırada Nasir Xosrov ("Afaqnamə"), Əzizəddin Nəşəfi, Mahmud Şabüstəri ("Gülşəni-raz", "Mirat ul-mühəqqiqin" insan vücudundan həyat sürən dörd nəfəsdən birini "təbii nəfs", ya təbiət nəfsi, başqa birisinin isə bitki nəfsi olduğunu izah etmişlər. Tanrının bu işdə ağıl və bilik sahibləri üçün hikməti budur ki, ağacın toxumu torpağın qalın qaranlığında ilahi nurun təəcəlləsilə, başqa sözlə, dörd zidd təbiətlərin (xasiyyətlərin) bərtəşiyi və eşqilə (təbii, ya kosmik eşqdən söhbət gedir) dirilərək dirçələ-dirçələ zülmət ələmdən işıqlı ələmə, məhəbbət ələminə daxil olur. Ağacın müqəddəsliyi və insana nümunə ola biləcəyi odur ki, o, qaranlıq torpaqdan baş qaldıran kimi öz tanrısını axtarır və ona sarı ucalır, öz ölməz əslinə doğru yönəlir" [3, s. 106].

Bu gün biz, təqribən beş min ildən artıq yaş olan Kamil İnsan haqqındakı qədim Türk xalqları fəlsəfəsinin simvollarına bir çox müasir elmlərdə, dinlərdə və həyatımızın müxtəlif sahələrində rast gəlirik. Bunlardan ən məşhurlarından biri – yəhudi dininin simvollarından biri hesab olunan yeddi qollu şamdan, əslində Nəsiminin adını çəkdiyi "ağac"ın simvoludur. Yəni yerin qaranlıq qatlarının meydana gələn həyat, ülvə hissələrin köməyiylə elmə, talimə doğru can atır – Günəşə doğru. Çünki onu əbədi yaşadacaq Varlıq daxilini görənlər gözü Günəşdir. Eşq isə sadəcə olaraq, Günəşə yeməyin yollarından biridir.

Şair bu mısradə demək istəyir ki, "nar" a qovuşmaq istəyənlər "ağac" mənəm, yəni maddi cismi kamilliyə qovuşmaq üçün, yanar məşuq mənəm. Göyə qalxan daş (şair İsa peyğəmbəri nəzərdə tutur) mənəm.

26-cı misra: Mənim eşqimin dilini gör – yəni mənim eşqimin odundan yaranan şəirimi gör ki, mən bu şəirimə də sığmazam. Mən bu qəzələm, amma bu qəzələ də sığmazam.

شده له هم شکر منم شمس منم قمر منم
روح رون باغشلم روح روانه صفمزم

27-ci misra: Bal ilə şəkər mənəm, Günəşlə Ay mənəm

28-ci misra: Harmoniya bağışlayan Eşq mənəm, mən Eşqə də sığmazam. Həyatın şirinlik yaradan eşqi mənəm, bal kimi şirinəm. Bal kimi eşqədən doğan ruhun səfəsi də mənə ovutmaz.

تیر منم کمان منم پیر منم جوان منم
دولت جولودر منم آینه دانه صفمزم

29-cu misra: Ox mənəm, kaman mənəm. Bu mısradə "ox" sufinin, "kaman" isə Mütləq Varlığın simvoludur. Yəni təlimə bağışlayan sufi aşıq olacağı günü gözləyir: at oxunu yarala qəlbimi deyir, məşuqluq yolunu tutan sufi.

"Pir" mənəm, "cavan" mənəm deyərəkən isə şair mürid və mürsidən eyni simada cəm olduğu-na işarə edir. Məndədir Kamil Eşq, mən Kamilliyin özüyəm deyir, Nəsimi. 30-cu misra: Əbədiyyət qazanmış ruhum bu Dünaya sığmaz.

کر چه بو کون نسیمیم هاشمی یم قوریشیم
متدن اولودر آیتم آینه شانہ صفمزم

31-ci misra: Əgər bu gün Nəsimiyəm, Haşimiyəm, Qureşiyəm.

32-ci misra: Məndən Uludur yaradan, mən bu yaradana da sığmazam. Dünyanı yaradan Kamil İdrak əbədidir, mən bu əbədiyyətə də sığmazam.

Ağıllı Kainat insan və onun ətrafındakı harmoniyanı məhəbbətdən yaratmışdır. "Qədim Yunan filosofu Empedoklun fərzyyəsinə görə, dörd unsuru bir-biri ilə birləşdirən və ayıran iki səbəb

var. Bu səbəblər "məhəbbət" və "nifrətdir". Məhəbbət birləşdirici, nifrət ayırıcıdır. Onun fikrincə, dərk edilən kosmosu yaradan səbəb məhəbbətdir" [3, s. 38-39].

Notica / Conclusion

Kainatda əbədi və sonsuz Varlıq Eşqdır, yalançı aşıq oləndi. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı dahiləri də bu sonsuz məhəbbətin bülbülləridir. Vəsf etdikləri ələm isə nurdur, ziyadır. Gecənin qaranlığı – nəfslərini qıran bu insanlar, ən gözəl qatıl – Eşqin əliylə öldürülərək ölümsüzlüyə qovuşmuşlar. Bu gün ədəbiyyat belə, onların irsi qarşısında acizdir.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Respublika Əlyazmalar Fondu. İmadəddin Nəsimi. Əsərləri. Birinci cild. Bakı, "Elm", 1973
2. Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"si. H-750. Yazılma tarixi: 1377. Saxlanıldığı yer: Türkiyə, İstanbul, Topqapı-Saray muzeyi.
3. Sasani Ç. Orta əsrlər Azərbaycan poeziyasında naturalist ədəbi-fəlsəfi fikir. Bakı, "Elm", 2007.
4. Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR Institut Filosofii i Prava. Iz filosofskogo naslediya narodov Blijnego i Srednego Vostoka. Izdatelstvo "Fan" Uzbekskoy SSR. Tashkent-1972.

Комментарий к газали Имадеддина Насими "Во мне вместились оба мира"

Хурниса Баширова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: besirova.hurnise@bk.ru

Резюме. В статье стихотворение великого азербайджанского поэта Имадеддина Насими прокомментировано по оригиналу. Много лет при советской власти заставили нас забыть науку классических поэтов. Это стихотворение является примером древнетюркской философии совершенного человека. Комментарий посвящен торжеству по случаю 650-летия великого поэта.

Ключевые слова: Имадеддин Насими, философия любви, два мира, вечный поэт